

Medierede erindringer på tværs af generationer

Fokus på metode

Anette Grønning

SDU

Abstract

This article is about one of many methods of collecting, analyzing and disseminating statements and descriptions of media memories across generations. The starting point is an experimental data collection consisting of long-term digital inbox conversations with two family chains: one comprising son, father, and paternal grandfather, and one comprising daughter, mother, and maternal grandmother. The youngest family members represent a 'here-and-now' presentism culture, while the middle and eldest family members represent a more classic 'what has taken place' culture. The study focuses on the importance of experimental data collection and documents that digital media today play a central role in research into memories.

*

[...] many researchers may benefit from a reflexive understanding of the concept of memory, defined as a perspective on the past taken from the position of the present and encompassing its priorities and complexities of selection.
(Drotner 1998, 149)

Indledning

Denne artikel handler om kvalitative metoder i forbindelse med indsamling af data om medierede erindringer på tværs af tre generationer. Fortiden vil altid blive erindret og forstået i lyset af vores nutidsperspektiv og i erkendelse af senere erfaringer og begivenheder (Drotner 1998). Væsentlige metodiske forskningsspørgsmål er derfor: Hvordan kan vi indsamle, analysere og formidle udsagn og beskrivelser om medierede erindringer på tværs af generationer? Og hvilken rolle spiller digitale medier i den forbindelse?

Da digitale og mobile netværksmedier opstod i 1990'erne, rettede en stor del af den videnskabelige og samfundsmæssige opmærksomhed sig mod disse medier som katalysatorer for en 'timeless time' (Castells 1996, 464) og om disse mediers medvirken til det, man kunne opleve som forstyrrende i forhold til gammelkendte fysiske interpersonelle relationer og mundtlige

kommunikationsformer (Rose 1992). Eftersom bærbare computere, smartphones og iPads nu er blevet domesticeret i mange dele af verden, er forskere i stigende grad interesserede i de mange måder, hvorpå digitale medier også påvirker opfattelsen af tid og rum (Meyrowitz 2007). Samtidig er andre undersøgelser optaget af, hvordan digitale medier er indlejret i personlige relationer (Baym 2015) og hverdagspraksisser (Couldry & Hepp 2017). De empiriske studier i forbindelse med medieret erindring ses i begrænset omfang, og det kan virke som om menneskers praksisser med 'polymedier' (Madianou & Miller 2012) snarere tages for givet frem for at blive undersøgt empirisk. Især savnes flere studier, der undersøger, hvordan digitale og mobile kommunikationsformer indgår i bredere familiære netværk, der rækker udover forældre-barn-dyaden (Grønning 2021).

Denne artikel illustrerer og trækker således på et af de mange felter, som Kirsten Drotner har medvirket til forskningsmæssigt at sætte fokus på: *mediated memories*. Eksempelvis i 1990'erne ved at gennemføre en række livsfaseinterviews med danske kvinder, født mellem 1917 og 1927, om deres barndom og ungdom og ved at analysere deres medierede erindringer samt diskutere, hvordan medier som radio, biograffilm og tv former unge kvinders kulturelle identitet (Drotner 1998). Desuden har Drotner kontinuerligt fremhævet det hensigtsmæssige i at inkludere det historiske i medier og mediehistorierne i sin forskning (Drotner 2000; 2011). Endelig er det helt tydeligt for mange af os på Medievidenskab, at Drotner har betydet uendeligt meget for vores forskningsprojekter, forskningsgrupper og forskningsansøgninger, bl.a. ved at dyrke de metodiske problemstillinger og ved altid at være villig til helt særligt at diskutere den metodiske del af forskningsindsatsen (Drotner & Iversen 2017).

Data om medierede mikroerindringer

Min egen tilgang til *mediated memories*-feltet tager udgangspunkt i en eksperimenterende dataindsamling bestående af to længerevarende digitale indbakkesamtaler (Grønning 2018) med to kæder af tre familiegenerationer hen over 4-6 måneder. Den ene kæde bestod af en søn, far og farfar født i henholdsvis 1995, 1965 og 1937. Den anden kæde bestod af en datter, mor og mormor født i henholdsvis 1994, 1962 og 1925. De to familiekæder kender ikke hinanden. Familiemedlemmerne fik stillet de samme spørgsmål ud fra en klassisk foruddefineret kvalitativ, semistruktureret interviewguide, hvorfra samtalerne udviklede sig, fordi alle svarede tilbage til alle (tre og tre, plus forskeren) med deres refleksioner, spørgsmål og kommentarer. Spørgsmålene var eksempelvis: Hvordan og hvor ofte har I kontakt med hinanden i hverdagen? Hvilke medier indgår i jeres kontakt, hvordan bruger I de forskellige medier, hvornår – og hvorfor? Også dokumentation og kulturarv var her væsentlige temaer, som berørtes via spørgsmål om arkivering og oplevelse af fx e-mails, sms-beskeder, messengertråde samt deling af fotos.

Inspireret af Åströms reproduktionsbegreb (Åström 1986; 1990) valgte jeg at invitere tre generationer af samme køn i hver af de to dataindsamlinger. Kønsperspektivet er her særligt relevant, når det kombineres med generationsperspektivet, selvom der er tale om et kvalitativt studie. Jeg

anerkender dog, at det også kunne have været spændende at undersøge, hvordan forskellige køn på tværs af generationer konstruerer micro-memories, hermed en idé givet videre til kolleger og andre medlæsere.

Digitale samtaler med flere generationer

De to familiekæder blev altså interviewet via en fælles e-mailtråd, dvs. en digital samtale (Grønning 2018). Efter at have aftalt den overordnede ramme, lagde jeg ud med at stille de tre generationer et spørgsmål, som de så skulle svare på og på skrift drøfte med hinanden. Vi aftalte på forhånd ikke en bestemt rækkefølge på besvarelserne, altså hverken hvornår eller hvor ofte, der skulle svares ind i tråden. Jeg var meget spændt på, om der ville opstå digital samtale på kryds og tværs, da det ville være interessant at se, hvad den enkeltes bidrag satte i gang hos de to andre generationer. Min rolle som interviewer var først og fremmest at sikre, at alle tre generationer fik svaret på alle mine spørgsmål – og det viste sig også, at jeg et par gange lige måtte styre tråden tilbage til os alle fire, da det teknisk set indimellem virkede vanskeligt for deltagerne at huske at inkludere alle i samtalebeskederne. Men når det lykkedes, at et svar fra en af deltagerne fik en af de andre deltagere til at bidrage med yderligere refleksioner, var det for mig at se et tegn på, at denne e-mail-gruppesamtale-metode kan noget helt særligt. Ikke alene i forhold til enkeltinterviews, men også sammenlignet med fysiske fokusgruppeinterviews, hvor samtidigheden ikke nødvendigvis skaber øget refleksion. Fordelene gælder i øvrigt også for en-til-en e-mail-interviews (Elmholdt 2006). Til gengæld er det en velkendt svaghed ved fokusgruppeinterviews (Halkier 2002), at en eller to stærke personer i gruppen kan tage teten, og at de øvrige deltagere kan ende med at mene det samme som de toneangivende, noget vi er vant til at håndtere i den type interviews. Men her vil jeg argumentere for, at der opstod et dybere og længevarende rum for refleksion, eftersom de lange samtaler med de to generationskæder udspandt sig asynkront og over ganske lang tid, henholdsvis fire og seks måneder. Et samtalerum, som muligvis godt kunne være skabt fysisk, men som umuligt kunne have været fastholdt over en så lang periode.

Interviewstilen var mere uformel og samtalende end jeg kender det fra klassiske semistrukturerede interviews, eftersom deltagerne skrev til hinanden, hvilket resulterede i en udvidet digital gruppesamtale med dage med stilhed og dage med samtale mellem deltagerne og forskeren. Formuleringer som eksempelvis fra ældste kvinde: ”Har siddet og tænkt på dit seneste spørgsmål, og det jeg synes, der kan gøre korrespondancen i det digitale liv mere nærværende, er at jeg får mange billeder, som gør, at jeg er mere med i, hvad der foregår (...),” fra mellemste kvinde ”Jeg er meget enig med [yngste kvindes navn] omkring det med de mange billeder, der løbende popper op. Vi har snakket en del om det, [yngste kvindes navn] og jeg, så jeg vil ikke gentage hendes meget fine perspektiver” og fra yngste kvinde: ”Jeg er meget enig i mors svar - at vi i den digitale kommunikation ikke er bundet af tid og sted. Det er fantastisk, men det er jo lige præcis også det der gør vores samfund en smule skørt, synes jeg???” viser mig, at der både blev lyttet og reflekteret på en grundlæggende stærk måde i denne digitale tråd. Flere gange hjalp deltagerne også hinanden med at finde hoved og hale i de forskellige

besvarelser, til stor glæde for mig som facilitator. Eksempelvis skrev mellemste kvinde: ”Mors indlæg er egentlig skrevet før [yngste kvindes navn]s, men var ikke sendt til alle, så derfor kom der lidt uorden i rækkefølgen”. Tonen var rar og hjertelig – og efterfølgende fortalte deltagerne mig hver for sig, at det havde været sjovt og lærerigt for dem som gruppe at deltage i indbakkeinterviewet. Som nævnt var der indimellem brug for at lede deltagerne tilbage på sporet i den fælles samtale og minde dem om at svare alle-til-alle. Udover denne tekniske svaghed, skal det også nævnes som en svaghed ved metoden, at nogle deltagere kan have lettere ved at udtrykke sig mundtligt end skriftligt og derfor kan have sværere ved at være med i den digitale samtale. Omvendt kan det siges, at der her er mere tid til at overveje svarene, sammenlignet med en mundtlig fokusgruppesamtale.

Efter gennemførelsen af interviewene blev de kodet manuelt i to faser, først en åben kodning uden foruddefinerede tematiske kategorier, og så en lukket kodning afledt af den åbne kodning. De mest fremtrædende udtalelser førte til følgende otte temaer (koder): kontakt, medium, huske, arkivere, minde, fællesskab, tid og sted, jf. Kozinets’ netnografiske tilgang (2015, 119-121). På baggrund af disse kodede temaer fremanalyserede jeg tre kategorier relateret til *memory production: co-construction, sedimentation og recreation*. Analyserne viste bl.a., hvordan *mediated memories* former og udspiller sig. Kort fortalt viste den empiriske analyse, at alle familiemedlemmer bruger digitale kommunikationsformer i konstruktionen af ’micro-memories’ om deres familierelationer, og at de tre generationer ser disse erindringer som personlige arkiver over deres families nærmeste fortid.

Det empiriske materiale indgår på to niveauer, henholdsvis et direkte og et indirekte niveau. Det direkte niveau trækker på interviews som fælles kommunikation mellem tre generationer i en direkte gruppesamtale via e-mail over tid. Det indirekte niveau omfatter familiemedlemmernes aktiviteter på Facebook, Instagram og LinkedIn, en aktivitet som er rettet mod et bredere publikum, men som også inkluderer familiemedlemmerne. Fokus har for mig været på, hvordan familiemedlemmer konstruerer micro-memories og ikke på mikro-analyse af indholdet. Familiemedlemmernes aktivitet på sociale medier udgjorde derfor en baggrundsviden for interviewene.

Mediernes rolle

Medier er vigtige sociale og symbolske ressourcer i vores hverdagsliv og forsøg på at skabe mening i tilværelsen. Hvor massemedierne muliggjorde bevarelsen af begivenheder og oplevelser over tid og på tværs af stedlige lokaliteter (Drotner 1998), er det i dag væsentligt at undersøge, hvilken rolle sociale medier spiller for den enkeltes identitet og forbindelse til andre generationer. Ligesom billeder og film, musikstykker og radioudsendelser kan hjælpe os med at huske, hvordan mennesker så ud, levede, talte og sang, kan også opslag på sociale medier og digitale samtaler hjælpe os med at huske tilbage. På den måde er sociale medier både *objects of memories* og *means for facilitating them* og angår både de offentlige og de mere private aspekter af livet.

Hvad enten man gennemfører fysiske eller digitale livsfaseinterviews, en-til-en eller med tre generationer samlet, i nogle timer eller over flere måneder, er budskabet i denne artikel at pege på

vigtigheden af fortsatte studier om medierede erindringer. Dernæst er det mit håb, at vi som forskere inden for det medievidenskabelige felt kan hjælpe hinanden med at forfine og videreudvikle eksisterende metoder og formidle de metodiske erfaringer og nuancer, som ikke nødvendigvis når med i vores videnskabelige artikler. Interviewformerne hjælper med at aktivere selve det at huske, ikke nødvendigvis hvad der huskes. På den måde er der i livsfaseinterviewene en klar lineær struktur (i livsfaseinterviewene er rammen livet som en serie af progressive faser), hvorimod der i de digitale generationsinterviews med flere generationer til stede samtidig er en friere emneudvikling og mere tid til at reflektere over input fra andre end intervieweren.

Når vi indsamler, analyserer og formidler data om erindringer, må vi som forskere se i øjnene, at det tidligere skete altid vil blive set og forstået ud fra det perspektiv, som vi anlægger lige nu. Drotners forskning fokuserede på unge kvinders erindringer om film, radio og tv. Min forskning har som beskrevet fokus på digitale mediers rolle for medierede erindringer på tværs af generationer. De empiriske resultater demonstrerer, at alle familiemedlemmer bruger digitale medier i konstruktionen af deres mikro-erindringer om familierelationer. De yngste familiemedlemmer repræsenterer en ”her-og-nu”-præsentsk kultur, mens de mellemste og ældre familiemedlemmer repræsenterer en mere klassisk ”hvad-har-fundet-sted”-kultur. På tværs af generationerne viser et mønster sig, hvor den ældste generation primært bruger computer, den mellemste generation primært bruger iPad og computer og den yngste generation primært bruger mobiltelefon. Ydermere e-mailer den yngste generation i kontakten til den ældre generation, men anvender chat blandt egne venner. Erindring er ikke kun breve, e-mails og chatbeskeder, men også et symbolsk lag som kommunikationsindholdet er vævet ind i, og hvor alle former for erindringsprodukter lagres og genskabes i det individuelle familiefællesskab (van Dijck 2007). Med denne artikel om en af mange metoder til at indsamle, analysere og formidle udsagn og beskrivelser om medierede erindringer på tværs af generationer vil jeg gerne opfordre andre forskere til fortsat at afprøve nye former for dataindsamling og metode. Frem for alt håber jeg med mit studie at have dokumenteret, at digitale medier i dag spiller en central rolle i forbindelse med forskning i erindringer (Grønning 2020).

Litteratur

- Baym, N.K. 2015. *Personal Connections in the digital age. Digital media and society series*. Polity Press.
- Castells, M. 1996. *The rise of the network society: The information age. Economy, society, and culture*. Blackwell.
- Couldry, N. A. & Hepp, A. 2017. *The mediated construction of reality*. Polity Press.
- Drotner, K. 1998. Mediated Memories: Radio, film and the formation of young women's cultural identities. I S. Hjarvard & T. Tuftte (red.). *Audiovisual Media in Transition. Film- og Medievidenskabelig Årbog 1998*. University of Copenhagen, 145-165.
- Drotner, K. 2000. Difference and diversity: Trends in young Danes' media cultures. *Media, Culture & Society*, 22:2, 149-166.
- Drotner, K. 2011. *Mediehistorier*. Samfundslitteratur.

- Drotner, K. & S.M. Iversen. 2017. *Digitale metoder. At skabe, analysere og dele data*. Samfundslitteratur.
- Elmholdt, C. 2006. Cyberspace alternativer til ansigt-til-ansigt interviewet. *Tidsskrift for kvalitativ metodeudvikling* 41, 70-80.
- Grønning, A. 2018. *Digitale samtaler*. Samfundslitteratur.
- Grønning, A. 2021. Micro-memories: Digital modes of communication across three generations. *Memory Studies* 14:4, 733-746.
- Halkier, B. 2002. *Fokusgrupper*. Samfundslitteratur.
- Kozinets, R.V. 2015. Netnography. *The international encyclopedia of digital communication and society*. Wiley Publishing, 1-8.
- Madianou, M. & D. Miller. 2012. *Migration and new media: Transnational families and polymedia*. Routledge.
- Meyrowitz, J. 1985/2007. *No sense of place: the impact of electronic media on social behavior*. Oxford University Press.
- Rose, S. 1992. *The making of memory: From molecules to mind*. Bantam Press.
- van Dijck, J. 2007. *Mediated memories in the digital age*. Stanford University Press.
- Åström, L. 1986. *I kvinnoled. Om kvinnors liv genom tre generationer*. Liber.
- Åström, L. 1990. *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Carlssons.